

MATICA SRPSKA JOURNAL OF STAGE ARTS AND MUSIC

67

Editorial board

- Katarina TOMAŠEVIĆ, PhD, Editor-in-Chief
(Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)
- Živko POPOVIĆ, PhD, Deputy Editor-in-Chief
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Mirjana VESELINOVIĆ HOFMAN, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Zoran ĐERIC, PhD
(Serbian National Theatre / University of Banja Luka, Academy of Arts)
- Katalin KAIČ, PhD
(Professor emeritus of the University of Novi Sad)
- Zoran MAKSIMOVIĆ, PhD
(Theatre Museum of Vojvodina)
- Ivana PERKOVIĆ, PhD
(University of Arts in Belgrade, Faculty of Music Arts)
- Ira PRODANOV KRAJIŠNIK, PhD
(University of Novi Sad, Academy of Arts)
- Jernej WEISS, PhD (Slovenia)
(University of Ljubljana, Faculty of Philosophy)
- Jadwiga SOBCZAK, PhD (Poland)
(University of Lodz, Department of Slavic Languages)
- Aleksandar VASIĆ, PhD
(Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)

NOVI SAD
2022

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

67

Уредништво

- др Катарина ТОМАШЕВИЋ, главни и одговорни уредник
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)
- др Живко ПОПОВИЋ, заменик главног и одговорног уредника
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
- др Мирјана ВЕСЕЛИНОВИЋ ХОФМАН
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
- др Зоран ЂЕРИЋ
(Српско народно позориште / Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности)
- др Каталин КАИЧ
(Професор емеритус Универзитета у Новом Саду)
- др Зоран МАКСИМОВИЋ
(Позоришни музеј Војводине)
- др Ивана ПЕРКОВИЋ
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
- др Ира ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
- др Јернеј ВАЈС (Словенија)
(Универзитет у Љубљани, Филозофски факултет)
- др Јадвига СОПЧАК (Пољска)
(Универзитет у Лођу, Катедра за славистику)
- др Александар ВАСИЋ
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)

НОВИ САД
2022

САДРЖАЈ

CONTENTS

СТУДИЈЕ, ЧЛАНЦИ, РАСПРАВЕ STUDIES, ARTICLES, TREATISES

Др КАТАЛИН М. КАИЧ Пал Лебовић, позоришни редитељ	11
KATALIN M. KAIC, PhD Pal Lebović, theater director	22
Др НЕМАЊА Н. СОВТИЋ <i>Девојка на сџуденцу</i> Вацлава Хорејшека и <i>II. Булић</i> Роберта Толингера као искораци из предромантичарских оквира српске соло песме на уметничку поезију	25
NEMANJA N. SOVTIĆ, PhD <i>The Young Woman at the Fountain</i> by Václav Horejšek and <i>II. Đulić</i> by Robert Tolinger as Steps Out of the Pre-Romantic Framework of the Serbian Solo Art Songs Based on Poetry	39
Др МАРИЈА Ђ. ГОЛУБОВИЋ Прилог проучавању музике у међуратној Југославији: руска емигрантска пе- риодика	41
MARIJA Đ. GOLUBOVIĆ, PhD A Contribution to the Study of Music in Interwar Yugoslavia: Russian Emigrant Periodicals	65
Др АЛЕКСАНДАР Н. ВАСИЋ Критичарски погледи Славка Остерца	67
ALEKSANDAR N. VASIĆ, PhD A Critic's Views by Slavko Osterc	88
РАСТКО М. БУЉАНЧЕВИЋ, докторанд Функције родног идентитета и идеологије национализма у рецепцији пијани- стичке дјелатности Јованке Стојковић	91
RASTKO M. BULJANČEVIĆ The Roles of Gender Identity and Nationalist Ideology in the Reception of Piano Activity of Jovanka Stojković	107
МАРТА Р. ЈАНКОВИЋ <i>Коло у њри</i> у етнографској и етнохореолошкој литератури до 1984. године . .	109
MARTA R. JANKOVIĆ <i>Three-step kolo</i> in the Ethnographic and Ethnochoreological Literature until 1984 .	126

МОНИКА Ј. НОВАКОВИЋ, докторанд, и мср ТЕОДОРА Н. ТРАЈКОВИЋ Из архива Музиколошког института САНУ: часопис <i>Позоришће</i> (1968–2005) .	129
MONIKA J. NOVAKOVIĆ, and TEODORA N. TRAJKOVIĆ, MA From the Archives of the SASA Institute of Musicology: Journal <i>Pozorište</i> (1968– 2005)	144

Др ИРА Д. ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК Штампана издања музикалија Удружења композитора Војводине (1971–2021) .	145
IRA D. PRODANOV KRAJISNIK, PhD Printed Music Editions of the Association of Composers of Vojvodina (1971–2021) .	166

Др МАРИЈАНА В. ПРПА ФИНК Коњовићев сценски језик изражен кроз покрет тела у представама Српског народног позоришта	167
MARIJANA V. PRIPA FINK, PhD Konjović's Stage Language Expressed through Bodily Movement in Performances at the Serbian National Theatr	184

СЕЋАЊА, ГРАЂА, ПРИЛОЗИ
MEMOIRS, MATERIALS, CONTRIBUTIONS

ГАБРИЕЛА С. ТЕГЛАШИ ЈОЈКИЋ 30 година Основне балетске школе „Раичевић“ из Суботице	185
GABRIELA S. TEGLAŠI JOJKIĆ On the 30 th Anniversary of the Elementary Ballet School “Raičević” in Subotica .	192

ПРИКАЗИ
REVIEWS

ТАМАРА Д. ЈЕРНИЋ Вера Обрадовић Љубинковић, <i>Кореограма у Србији у 20. и 21. веку: родна јерсејективна</i> , Нови Сад: Покрајински завод за равноправност полова, 2016. .	193
--	-----

Др ЗОРАН М. МАКСИМОВИЋ Сценска упризорења Лазе Костића као драмског лика. <i>Омаж великану њово- дом 180 година од његовог рођења</i> (Миливоје Млађеновић, <i>Инјерјективна јлејисанка</i> (О конјивујцији драмског лика Лазе Костића)). Нови Сад: Стери- јино позорје 2021)	199
---	-----

ГАБРИЕЛА С. ТЕГЛАШИ ЈОЈКИЋ Биљана Нишкановић, <i>Костимограф Мирјана Стојановић Маурич</i> , Нови Сад: Фондација Александар Цоле Марић – МС Oldman, 2021.	201
---	-----

ДР ЉУБИЦА М. РИСТОВСКИ Разнолике перспективе културе, уметности и медија у дигиталном изразу (<i>Дигитални хоризонти културе, уметности и медија</i> , Зборник, уреднице Ми- лена Драгићевић Шеших и Татјана Николић, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију – Факултет драмских уметности – Клио, 2021) . . .	204
---	-----

IN MEMORIAM

Др ДУБРАВКА Ј. ЈОВИЧИЋ Зора Михаиловић (Београд, 8. јануар 1947. – Лос Анђелес, 6. мај 2022)	211
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	215
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ	225
РЕЦЕНЗЕНТИ	231

МАРИЈА Ђ. ГОЛУБОВИЋ

Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд*
Оригинални научни рад / Original scientific paperПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ МУЗИКЕ
У МЕЂУРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ:
РУСКА ЕМИГРАНТСКА ПЕРИОДИКА**

САЖЕТАК: У периоду између два светска рата у Краљевини СХС/Југославији излазио је велики број емигрантских периодичних издања. Емигрантска периодика испољавала је идејно-политичке ставове, одражавала стање емиграције и унутрашњу политику друштва. У неким листовима могле су се наћи и рубрике везане за позориште и музику, најчешће најаве будућих и прикази већ одржаних културних догађаја. Ти чланци нису занемарљиви када се ради о проучавању музике у међуратној Југославији, посебно зато што пружају слику „другог“ и допуњују сазнања о музичким догађајима тога времена. У њима се уочавају становишта, културни обрасци, интерпретације и идеје које јасно показују становиште *ми* и *они*. Стога ће у раду бити анализирана одабрана емигрантска штампа у својству исцрпног извора за проучавање југословенске међуратне музике из перспективе припадника друге културе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: руска емигрантска периодика, Краљевина СХС/Југославија, међуратна музика, Београд, *Рускаја њазејта* (1920), *Возрожденије* (1921–1922), *Новоје времја* (1921–1930), *Староје времја* (1923–1924), *Рускиј њолос* (1931–1941).

Емигрантска периодика у међуратној Југославији

У бурном XX веку или добу екстрема, како га је назвао британски историчар Ерик Хобсбаум (Eric Hobsbawm), по замаху, бројности и културном значају са руском емиграцијом вероватно се може упоредити једино одлазак културних радника и Јевреја из Немачке по доласку нациста на власт 1933. године. У Европи су центри руског расејања били Француска, Немачка, Краљевина СХС/Југославија, Бугарска и

* masa.dj.golubovic@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке организације (НИО) Музиколошки институт САНУ, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије (РС-200176).

Чехословачка, а до 1921. њихове престонице постале су велики центри емиграције. У складу са својим националним духом и карактером, Руси су у новој средини у којој би се нашли оснивали руску парохију са својим храмом, а потом позориште и новине. То су, према Николају Федорову, била три темеља и извора руског карактера и живота (FEDOROV 1939: 17), док је у Краљевини СХС/Југославији био важан и четврти, а то је била руска основна школа. Емигрантска штампа је испољавала идејно-политичке услове, одражавала стање емиграције, унутрашњу политику и културни живот. Бројна издања међуратног периода из вишеструких разлога била су кратког даха, брзо су ницала и још брже нестајала.¹ Као најраспрострањенији вид комуникације пре појаве радија и телевизије, штампа је током двадесетих година била од посебног значаја и постојала је у свим крајевима света где је било руског друштва. Сматра се да је у међуратном периоду изашло неколико хиљада периодичних издања.²

После Руског грађанског рата у Краљевину СХС је, према различитим проценама, у неколико таласа стигло између 30 и 70 хиљада емиграната. Историчар руске емиграције Мирослав Јовановић са наглашеним опрезом је наговестио да би се тај број могао кретати између 41 и 44 хиљаде. Током међуратног периода је број који Јовановић наводи био у константном паду, осим када се почетком тридесетих година накратко зауставио на 30.000. У другој половини тридесетих година одсељавања из државе и смртност у руској колонији тај број спустили су на око 25.000 Руса (Јовановић 1996: 186). Број Руса у Београду је током двадесетих година растао, а 1929. је износио оквирно 10.000 (РАДОВАНОВИЋ 1974: 158–159; АРСЕНЉЕВ 1996: 47). Тај број се одржавао током тридесетих година, све до Другог светског рата.

Руски емигранти су одмах по доласку у Краљевину СХС почели да објављују периодику. Према најопсежнијој библиографији коју је начинио Јован Качаки, број емигрантских периодичних издања износи 320 (КАЧАКИ 2003). У Београду, највећем центру емиграције у држави, за 25 година је изашло око 230 руских периодичних издања – новина, часописа и билтена (АРСЕНЉЕВ 2009: 141). Већина издања била је скромног дизајна и обима, штампана на најјефтинијем папиру, што је главни разлог њихове лоше очуваности у библиотекама и архивима. У њима

¹ У Краљевини СХС/Југославији су, примера ради, од преко 300 периодичних издања само три излазила деценију или мало дуже: *Новоје времја* (*Новое время*, 1921–1930), *Царскиј весник* (*Царский вестник*, 1928–1940) и *Рускиј ђолос* (*Русский голос*, 1931–1941). То представља тек 1% од укупног броја издања.

² Најисцрпнији каталог руске заграничне периодике представља сајт www.emigrantika.ru који је 2009. покренуо Дом руског зарубежја „Александар Солжењицин“ у Москви. Из каталога се види да ниједна библиотека на свету нема пуне комплете периодике.

је коришћена стара руска ортографија, док је совјетска реформа правописа била у потпуности игнорисана.³ Међу главним проблемима проучавања тог корпуса емигрантске периодике код нас представља њена (не)очуваност у библиотечким и архивским фондовима. Грађа за овај рад прикупљена је у Београду и Прагу и обухвата следеће руске новине: *Рускаја газетиа* (*Русская газета*, 1920), *Новоје времја* (*Новое время*, 1921–1930), *Староје времја* (*Старое время*, 1923–1924) и *Рускиј ѓолос* (*Русский голос*, 1931–1941).

Новине као историографски извор

Новине могу да послуже као веома богат примарни извор за проучавање историје, будући да приказују време у којем су настајале и одсликавају друштво тог времена. Самим тим, оне су исцрпан извор података о друштвеном, политичком, економском и културном животу времена у којем су биле објављиване. О великом значају новина као извора за историчаре говоре две обимне студије Луси Мајнард Салмон (*Lucy Maynard Salmon*) објављене још 1923. године (*MAYNARD SALMON 1923a; 1923b*). Ова ауторка је проучавала поузданост новина као историјског извора и указала је на то да се историчар „не бави само материјалним догађајима, него је подједнако заинтересован и за тумачење духа, времена или места. Тај дух откривају и истинити и лажни извештаји које објављује штампа“ (*MAYNARD SALMON 1923a: XLI*). Критичко читање новина може да донесе значајан увид у то како су друштва или културе видели себе и разумели свет око себе (*VELLA 2009: 192*).

Током анализирања новина, и уопште периодичних издања, истраживачи обично постављају питања која се могу груписати у три веће целине: институционална структура (друштвени контекст), формат (текстуални контекст) и садржај (текст). Једно од кључних питања за нас је питање „другости“, односно, постоји ли дихотомни однос „ми“ и „они“ (*VELLA 2009: 198–200*). Емигрантске новине биле су махом малог обима, те је и простор за бројне теме био ограничен. Па ипак, мало је вероватно да се одвио важан догађај у емигрантском музичком животу, а да му није било посвећено макар неколико редова у новинама, што је довољно за упоредну анализу са српском/југословенском периодиком и другим изворима. Руски музиколог Људмила Зиновјевна Корабелњикова (Людмила Зиновьевна Корабельникова) уочила је важност састављања летописа музичких догађаја према емигрантским новинама, јер се, према њеним речима, историја руске музике XX века не може у потпуности сагледати без *Руској зарубежја* (КОРАБЕЛЊИКОВА

³ У раду ће бити коришћена нова руска ортографија.

2017).⁴ Сагласно томе, ни југословенска међуратна музика не може се у потпуности сагледати без проучавања свих процеса и друштава која су допринела њеном развоју. У српској музичкој историографији постоји само једна студија посвећена музичком животу међуратног Београда написана на основу руских новина *Новоје времја* (Оташевић 2015),⁵ што је важан корак у том смеру. Проматрање руске периодике у сврху допуне сазнања о догађајима и процесима кроз које је пролазила музичка уметност на нашим просторима може водити ка проучавању емигрантског концертног живота и њихове програмске политике, потом њиховог доприноса београдској/југословенској концертној сцени, као и односа руских и српских музичара („ми“ и „они“).

Рускаја газета

Прве руске емигрантске новине у Краљевини СХС, *Рускаја газетиа* (Београд, 1920), почеле су да излазе у тренутку када је културни живот државе почео да се обнавља након вишегодишње паузе проузроковане ратним догађајима. Биле су то дневне јутарње новине, малог обима – свега један двострани лист. Излазиле су у периоду од 6. маја до 16. новембра 1920. и укупно је изашло 147 бројева.⁶

Ове новине пружају мало података о музичком животу у престоници током 1920, делом и због тога што су у том тренутку емигранти и даље пристизали. Па ипак, у њима можемо пронаћи прве трагове музичких тенденција Руса и функционисања у новој средини који ће се у наредне две деценије испољити у пуном сјају. Први значајан податак са којим се сусрећемо је отварање првог руског театра минијатуре „Златна лира“ („Золотая лира“) у ком је свирао и Оркестар краљеве гарде. „Златна лира“ била је отворена на адреси Дворска 11 (данас Драгослава Јовановића),⁷ на месту на којем се касније налазио један од најпознатијих руских ресторана у Београду, „Руска семја“ (потом „Руска лира“)⁸

⁴ Корабельникова је са сарадницима почела да израђује летопис који излази у часопису *ИМТИ (Искусство музыки: теория и история)* Државног института за студије уметности Министарства културе Руске Федерације. Летопис под називом *Слово о музыке в русском зарубежье: аннотированный каталог статей русскоязычной газетной периодики рубежа и первой половины 1920-х годов* објављен је у наставцима у бројевима 16, 17, 19, 20, 21 и 22/23 и делимично обухвата београдско *Новоје времја*. *ИМТИ* је електронски часопис и сви бројеви су доступни на <http://imti.sias.ru/>.

⁵ Како ауторка текста наглашава, у Народној библиотеци Србије су доступни бројеви из периода од 1922. до 1925, док је у Москви прегледала бројеве из 1921, 1926. и 1927. године. То значи да радом нису обухваћене последње три године (1928–1930).

⁶ Детаљнији библиографски подаци: <http://www.emigrantica.ru/item/russkaia-gazeta-belgrad-1920>

⁷ „Русская лира“, *Русская газета*, № 24, 5 июня 1920, 1–2.

⁸ На руском: „Русская семья“ и „Русская лира“.

(Голубовић 2021б: 186–187). Поред тога што је, по свој прилици, прво спомињање руског позоришта у штампи, овај податак указује и на то да је плодна сарадња емиграције и Оркестра краљеве гарде била успостављена од самог почетка. У том периоду су реситал у београдском „Мањежу“ дали баритон Александар А. Бавастро и пијаниста Јуриј Николајевич Померанцев (Юрий Николаевич Померанцев), ког историографија памти као оснивача првог бугарског симфонијског оркестра и директора Музичке школе при Руском народном универзитету у Паризу (Чуваков 2004: 573).⁹

Рускаја љазейша нам врло брзо открива још једну особеност руског музичког живота – љубав према оперети коју ће Руси веома неговати у емиграцији. То је био један од четири типа музичких и позоришних жанрова међу руским емигрантима који би се могли класификовати као комерцијална култура (Vesić 2015). Руска оперета која је допутовала из Софије, већ 23. јуна 1920. је са придруженим руским уметничким снагама из Београда почела да даје своје представе у сали „Касине“. У неколико дана игране су оперете *Ноћ љубави* (*Ночь любви*) Валентина Петровича Валентинова, *Гејша* (*Гейша*) Сиднија Џонса (Sidney Jones), *Краљ се забавља* (*Король веселится*) Рудолфа Нелсона (Rudolf Nelson) и *Силва* (*Сильва*) Имреа Калмана (Imre Kálmán).¹⁰ Те опере су се налазиле на редовном репертоару међуратних оперетских компанија које су биле у власништву руских емиграната или су их запошљавале (Vesić 2015: 106). У том периоду је са руским уметницима који су се налазили у Београду представе одржала Тамара Христофоровна Дејкарханова (Тамара Христофоровна Дейкарханова), један од оснивача и прима чувеног московског театра минијатуре „Шишмиш“ („Летучая мышь“) Никите Фјодоровича Балијефа (Никита Фёдорович Балиев). Први концерт био је одржан у, како су га Руси звали, Краљевском српском позоришту (вероватно аналогно императорским руским позориштима), а на програму су била најбоља дела са репертоара „Шишмиша“.¹¹ Успех је био толики да је већ неколико дана касније одржан још један концерт на којем су, између осталих, учествовали и Јевгениј Семјонович Марјашец (Евгений Семёнович Марьяшец), Антонина Петровна Свечинска (Антонина Петровна Малышева-Свечинская) и Владимир Александрович Нелидов – имена која ће бити врло активна на београдској међуратној сцени.¹²

⁹ Исто; „Театр и музика“, *Русская газета*, № 25, 6 јуна 1920, 1–2.

¹⁰ „Театр и музика“, *Русская газета*, № 38, 22 јуна 1920, 2; *Русский голос*, № 42, 27 јуна 1920, 1. Називи оперета Џонса, Нелсона и Калмана су у новинама објављени на руском језику, те се може претпоставити да је то био језик на којем су изведене.

¹¹ „Спектакль Т. Х. Дейкарханова“, *Русская газета*, № 39, 23 јуна 1920, 2.

¹² „Спектакль Тамары Дейкархановой“, *Русская газета*, № 46, 2 јула, 1920, 1.

Београд није дуго чекао ни на први руски ресторан који је отворен управо под тим називом – „Руски ресторан“ (Русский ресторан). Налазио се у хотелу „Бајлони“ у Немањиној улици, „на пет минута хода од хотела Москва“.¹³ Поред тога што су у њему радиле Русиње, ресторан је имао велику дворану за концерте, окупљања, лекције и плес, али и башту,¹⁴ што га је вероватно чинило једним од центара окупљања емиграције у престоници. У њему су одржавани концерти, међу којима је био и концерт руског дувачког оркестра под управом Андреја Николајевича Кузменка (Андрей Николаевич Кузменко), на којем су свиране руске и српске композиције.¹⁵ Иако програм концерта, нажалост, није познат, он говори о тежњи музичара да чувају своје наслеђе, али и да се приближе култури земље домаћина како би могли у њој да функционишу. У годинама које следе, показало се да су и оркестри балалајки имали на репертоару композиције из српске музичке баштине. После концерта били су забаве и плесови. Њихова ресторанска и кафанска традиција дубоко је уткана у друштвени живот међуратног Београда, посебно на пољу музике (Голубовић 2021а).

У наредним бројевима наилазимо на још интересантних, али штурних података. Дирекција Првог руско-српског друштва које су држали В. Иванов и В. Матосевич¹⁶ отворила је реновирану биоскоп-позориште „Опера“ на адреси Поенкареова (данас Македонска) 7. Уз биоскоп и ресторан, налазио се ту и кабаре.¹⁷ У другој половини XIX века и све до почетка Првог светског рата та је зграда била позната као хотел-гостионица „Булевар“ са великом салом у којој су одржавани разне музичке и позоришне представе, скупови и свечаности. У хотелској сали на размеђи векова глумац и редитељ Брана Цветковић са својим „Орфеумом“ играо је водвиљске представе, а пред балканске ратове је Жарко Савић отворио прву београдску оперу због чега је хотел и променио назив у „Опера“ (Голубовић 2019: 53–56). Касније се ту налазио ресторан „Завалишина“ у ком је Руско књижевно-уметничко друштво једно време одржавало своје „суботњике“, вечери на којима се веселило и „банчило“ до ситних сати (Голубовић 2021б: 200). Интересантно је да српска кафанска историографија са изузетком два-три најпознатија

¹³ Вероватно се мисли на гостионицу „Бајлони“ која се налазила у Савамали, на Хајдук Вељковом венцу (у облизини данашњег Железничког музеја). Више о гостионици: Голубовић 2019: 121.

¹⁴ „Русский ресторан“, *Русская газета*, № 43, 27 июня 1920, 1.

¹⁵ „Концерт руского духового оркестра“, *Русская газета*, № 73, 15 августа 1920, 1.

¹⁶ Ради се о штампарској грешци, треба „Матусевич“ (у Београду се сретало и W. Matusevitch). Према мишљењу Алексеја Арсењева може се претпоставити да се ту ради о Русу, генерал-мајору Василију Александровичу Матусевичу (Василий Александрович Матусевич), који је касније живео и умро у Загребу.

¹⁷ „Опера“, *Русская газета*, № 65, 5 августа 1920, 1.

руска ресторана не зна за друге њихове угоститељске објекте. Дакле, почетком августа 1920. Београд је могао да се похвали постојањем два руска театра лаког жанра: први је радио у „Златној лири“ под вођством Гудара (Иван Василјевић Василјев-Гудар), а други је био театар-кабаре „Опера“ у којем су наступали Лебедински, Ласка и Јаковљев.¹⁸

Истог месеца први пут у руским новинама наилазимо на име Александре Јемелјановне Ростовцеве (Александра Емельяновна Ростовцева), оперске певачице и угледне уметнице московске Опере С. И. Зимица. У новинама је оглашавала часове певања и сценске уметности,¹⁹ а касније је постала један од најугледнијих наставника певања радећи у музичкој школи „Станковић“ у Београду. Крајем августа спомиње се позориште „Олимпија“ о којем готово да нема података, осим да су у њему наступали Марија Б. Ласка, Јаков Александровић Јаковљев (Јаков Александровић Јаковлев) и Георгије Дубровин.²⁰ Дубровин је био уметник Руске опере, али је био један од оних руских уметника које су погодили тешки дани преживљавања у иностранству.

Међу концертима који нису убележени у концертни летопис Слободана Турлакова (Турлаков 1994) био је и клавијирски реситал професора петроградског конзерваторијума В. В. Покровског у корист санаторијума руског Црвеног крста. На програму су били Ј. С. Бах (Johann Sebastian Bach), Ф. Шопен (Frédéric Chopin), Ф. Шуберт (Franz Schubert), Р. Шуман (Robert Schumann), Р. Вагнер (Richard Wagner) и Ф. Лист (Franz Liszt). Руски добротворни концерти биће током међуратног периода веома учестали, а најчешће ће ићи у корист ратним инвалидима и сиромашној деци за школовање.²¹

Возрожденије

Возрожденије је излазило понедељком и било је кратког даха. Излазило је под редакцијом Алексеја Ивановича Ксјуњина и Николаја Е. Јегорова у периоду од 31. октобра 1921. до 2. јануара 1922. и свет је угледало свега десет бројева.²² У њима се у рубрици „Театар и музика“ налазе два велика чланка која је потписао В. Василјевић: „Хофманове приче“ (бр. 8) и „Четврти историјски концерт“ (бр. 9), од којих је други интересантнији за проучавање зачетка руско-српских музичких односа

¹⁸ „Опера“, *Русская газета*, № 65, 5 августа 1920, 2.

¹⁹ „А. Е. Ростовцева“, *Русская газета*, № 72, 14 августа 1920, 1.

²⁰ „Театар и музика“, *Русская газета*, № 84, 29 августа 1920, 2; „Театар и музика“, *Русская газета*, № 97, 14 сентября 1920, 2; „Театар и музика“, *Русская газета*, № 107, 25 сентября 1920, 2.

²¹ „Театар и искусство“, *Русская газета*, № 109, 28 сентября 1920, 2.

²² Детаљнији библиографски подаци: <http://www.emigrantica.ru/item/vozhrozhdenie-belgrad-19211922>

у међуратној краљевини и уопште кохабитацију два друштва. Руско друштво у Југославији није одликовала хомогеност и његова позиција је била далеко комплекснија од позиције „ми“ (Руси) и „они“ (Југословени), зато што су постојале разне поделе у оквиру саме емиграције: социјална, идеолошка и генерацијска (Антанасиевич 2014: 374). Иако је југословенска средина углавном била пријатељски настројена према емигрантима, постојала су одређена трвења од самог почетка која су се задржала током целог међуратног периода. Та трвења су у сфери музичке уметности била заснована на упитним критикама појединих београдских музичких писаца, повремено чак и нескривеној зависти, зато што су желели да се музичка сцена развија захваљујући домаћим снагама, а не странцима, без обзира на поштовање Руса као „словенске браће“. Њихове оцене извођачке умешности руских уметника, посебно са временског растојања од готово целог века, тешко је третирати као објективне и субјективне, будући да се прикази истог концерта различитих критичара неретко доста разликују. Поред тога, није занемарљив ни економски моменат, будући да су Руси радили у државним институцијама попут Опере и Балета Народног позоришта, Радио Београда, потом музичким школама и другим институцијама, због чега су „домороци“ сматрали да им Руси заузимају радна места.

Крајем 1921. *Возрожденије* је писало како су руски уметници тужни због „нејасног и злокобног прогона“ које извесне новине воде против њих, тим пре што су у питању били они чији су уметнички циљеви „за сваког образованог човека били ван сумње“.²³ В. Василевич, аутор руског чланка, указао је на београдске дневне новине *Правда* које се нису одликовале посебним симпатијама према Русима и скренуо је пажњу на текст који је спомињао улогу Руса у београдском музичком животу, те је самим тим одударао од уобичајених текстова споменутог листа. У *Возрожденију* је био наведен руски превод одломка тог текста:

Погрешно је одвајати Русе у засебну групу и локално их као једну јединствену масу третирати. Ти Руси у уметничком смислу нису једнаке вредности. Међу њима има првокласних, другокласних и трећекласних уметника. Има бивших, садашњих и можда будућих снага. Има уметника са већ стеченом великом репутацијом, са слабом уметничком репутацијом и без ње [...] Поједини руски уметници, (кажем појединци, јер их не треба узимати глобално), учинили су врло много, јер су подигли јединицу мерила. Подигли су нове полазне тачке нашег уметничког мерила. Подигли су, дакле, ниво наше естетике уметности. Донели су интернационалну уметничку цивилизацију у непосредну близину. Пружили су прилике и широкој маси да се упозна са савременом интерна-

²³ В. Василевич, „4-ый Исторический Концерт“, *Возрождение*, № 9, 29 декабря 1921, 4.

ционалном уметничком цивилизацијом. А то представља, практично, убрзање процеса развитка домаће уметничке културе.²⁴

Васиљевич је сматрао да се те речи посебно могу применити на браћу Слатин,²⁵ која према његовом мишљењу и нису претендовала да буду првокласни музичари. По свему судећи, њему је тај однос према странцима „ми“ и „они“ био интересантан. Он је констатовао како у Русији строга публика никада није посматрала да ли је уметник добар зато што је „њихов“ или је лош зато што је странац. Публика која дуго није обраћала пажњу на те „досадне“ концерте браће Слатин у једном тренутку схватила је да су они „подигли јединицу мере“ и четврти историјски концерт је био крцат. Те концерте су браћа Слатин понављала у гимназији за ученике и оне који су били скромних примања, те се поставља питање због чега су они то радили – свирали у незагрејаној дворани за неколико десетина ученика. Као културни људи, они су видели себе као пропагаторе једне цивилизацијске тековине, што је у пракси значило да (вероватно) свесно раде на убрзању процеса развитка уметничке културе.²⁶ Био је то систем у којем су навикли да функционишу у својој домовини, тим пре што је њихов отац, Илија Иљич Слатин (Илья Иљич Слатин), био на челу Харковског одељења Императорског руског музичког друштва и директор Харковског конзерваторијума. Тешко је поверовати да се ради о неразумевању њиховог деловања, јер су и наставници Српске музичке школе и музичке школе „Станковић“ давали концерте камерне музике у годинама које су претходиле Првом светском рату (Турлаков 1994). Споменути чланак у *Возрожденију* указује на неколико важних чињеница. Концепт историјских камермузичких концерата браће Слатин и Јована Зорка, где се први одржавао као регуларни, а поновљени као гимназијски матине за омладину, није постојао у српској средини пре појаве споменутих руских уметника. Поред тога, у првој половини двадесетих година српска професионална музичка средина није лако подносила чињеницу да су водећи пропагатори камерне музике странци.

Притајена нетрпељивост према Русима постојала је све време током међуратног периода. Почетком тридесетих година, када су и у Краљевини Југославији почеле да се осећају последице светске економске кризе, у новинама *Jugoslovenska politika* појављује се 1932. низ текстова новинара Д. Павићевића у којима покушава да супротстави раскош Руса – беди Југословена (Косик 2007: 21). Упитно је колико се заиста

²⁴ Z., „Музика у Београду“, *Правда*, № 340, 12. децембар 1921, 2–3.

²⁵ Илија (пијаниста и диригент), Владимир (виолина) и Александар (виолончело).

²⁶ В. Васиљевич, „4-ый Исторический Концерт“, *Возрождение*, № 9, 29 декабря 1921, 4.

радило о раскоши, али нема сумње да су земљи која је након рата била рушевина са огромним људским губицима били потребни стручњаци из разних области. Пример томе је понуда Станислава Биничког баритону Павлу Фјодоровичу Холодкову (Павел Фёдорович Холодков), која је потекла из потребе за певачким снагама, а не благонаклоности према Русима, да из Цариграда пређе у Оперу у Београду. Уз то, штампа је писала да тако ниски хонорари за које су Руси пристајали да раде у Краљевини СХС нису постојали нигде (Голубовић 2021б: 53).

Новоје времја

Новоје времја биле су дневне новине које су излазиле у Београду у периоду од 22. априла 1921. до 26. октобра 1930. године. Укупно 2853 броја објављена током те деценије дају нам целовиту слику живописног културног живота „Руског Београда“. Издавач и главни уредник новина био је Михаил Алексејевич Суворин (Михаил Алексеевич Суворин), који је још 1903. у Санкт Петербургу од оца преузео уређивање истоименог дневног листа *Новоје времја* (*Новое время*, 1868–1917). Те руске новине су озбиљно схватале улогу музике у друштвеном животу, што је важило и за њиховог београдског наследника. Београдско *Новоје времја* данас је сведочанство једног друштва и времена, што га истовремено чини и једним од најбитнијих извора за проучавање музичког и уопште културног живота емиграције у Краљевини СХС/Југославији.

У својој књизи *Концертни живот у Београду (1919–1941)*, у поглављу „Руски народни универзитет“, музиколог Роксанда Пејовић је исправно уочила да су Руси имали „сопствени интензивни музички живот који се одвијао паралелно са концертном активношћу српских музичких уметника“ (Пејовић 2004: 106). Ипак, у том поглављу настаје права заврзлама око хронологије концертних догађаја, учесника, као и назива институција – спомињу се и Руски народни универзитет [РНУ] и Руско музичко друштво [РМД]. Те две институције заиста повезују иста имена, зато што су музичари популарних концерата у организацији РНУ (1925–1928) учествовали у оснивању РМД почетком 1928. године. Новине *Новоје времја* пратиле су све музичке догађаје, од историјских камермузичких концерата, оперских и балетских представа, концерата Руског народног универзитета и Руског музичког друштва, до „суботњика“ и балалајки. То нам омогућује да направимо хронологију догађаја са бољим увидом у учеснике, концерте и публику, али и појачамо тезу о „паралелном“ музичком животу.²⁷

²⁷ О делатности РНУ и РМД вид. Голубовић 2021б.

За разлику од већине других руских новина, *Новоје времја* је излазило свакодневно (осим понедељком и празницима) па је самим тим омогућавало и више простора за текстове из сфере уметности. Уобичајена рубрика називала се „Театар и музика“ (Театр и музика). Као и у другим руским новинама, музичке текстове и критике нису писали професионални музичари, већ љубитељи уметности. Текстови су често били непотписани или потписани само иницијалом, и само два имена су се истакла на том пољу: песник Константин Јаковљевич Шумљевич (Константин Яковлевич Шумлевич) и аутор који се потписивао алијасом Рене Санс.

С почетка двадесетих година можемо издвојити „суботњике“ Књижевно-уметничког друштва и Историјске камермузичке концерте квартета Зорко–Слатин (1921/1922). Београдски „суботњаци“ су се недавно само провлачили кроз научне радове (Косик 2007; 2010; Оташевић 2015), али им је у докторском раду аутора ових редова посвећено цело потпоглавље (Голубовић 2021б: 190–201). То потпоглавље написано је на основу текстова из листа *Новоје времја*, зато што их београдска периодика не спомиње. Били су то својеврсни концерти из дореволюционарних времена који су почињали „озбиљном“ музиком, а завршавали се касно у ноћ уз кабаретску забаву, свирку балалајки и руске циганске романсе. Те концерте, који су се одржавали по београдским ресторанима, врло радо су посећивали и српски уметници од којих можемо споменути Стевана Христића, Јелену Докић, Евгенију Пинтеровић, Јосипа Ријавца, Живојина Томића и друге, а основано можемо претпоставити и да су учествовали на њима. Било је то време када је Београдом већ грмео „жаз-банд“.²⁸

Од десет камерних концерата које је квартет Зорко–Слатин одржао у сезони 1921/1922. у музичкој школи „Станковић“ (Оташевић 2015: 13; Голубовић 2021б: 84–87), посебну пажњу привлачи управо последњи зато што је био посвећен југословенској музици, а у *Лейойису* Турлакова се уопште не спомиње (Турлаков 1994). Најава тог последњег концерта у руским новинама, који је требало да се одржи 16. маја, уједно је и кратак извештај о целом циклусу. На програму су била дела Косте Манојловића (песме и менует за гудачки квинтет), потом песме Станислава Биничког, Петра Коњовића, Антона Лајовица, Милоја Милојевића, Ристе Савина, Стевана Христића и других, али и Квинтет Петра Стојановића. На концерту су учествовали Мирослава Бинички, Светозар Писареввић, Јосип Ријавец, Војислав Турински и виолиниста Александров.²⁹

²⁸ „Београдска недеља“, *Политика*, № 4987, 12. март 1922, 1.

²⁹ С., „Последний концерт Слатиных“, *Новое время*, № 315, 14 мая 1922, 3.

Аутор текста истакао је да су заслуге браће Слатин за развој музичке уметности у Београду веома значајне, те да су за 10 концерата упознали београдску публику са око 25 камерних дела. Концерти су били добро посећени и владало је интересовање за „озбиљну“ музику. С друге стране, београдска критика је писала да концерти нису особито добро посећени, али да су више успеха имали домаћи музичари који су на њима наступали. У прилог томе да се тихо потискивала улога браће Слатин у музичком животу Београда говори и наслов Милојевићевог приказа „Г-ца Стаматовић. Интерпретација Дворжака и Новака“ у *Полицији*, где стидљиво и готово неприметно пише да је то седми по реду концерт из циклуса историјских камермузичких концерата.³⁰

Староје времја

Староје времја је у прво време излазило само понедељком, а потом два пута недељно (од бр. 59) и два пута месечно (од бр. 79) у периоду од 25. септембра / 8. октобра 1923. до 15/28. септембра 1924. године. Под одговорним уредником Ћ. Станковићем изашла су укупно 82 броја (Качаки 2003: 345; Арсенјев 2009: 144).³¹ Уредништво овог листа је већ у првом издању нагласило да је новинама дат назив са идејом да читаоце расуте по целом свету врате у време из ког носе најбоље успомене.³² Са поетским призвуком, *Староје времја* је кроз ситнице попут афоризама и анегдота враћало читаоце у драгу прошлост. У сфери музичке уметности ове новине су доносиле вести о „унутрашњем“ животу емиграције, а њихову специфичност чинили су нотни прилози који су ишли као бесплатан додатак уз издање.

Особени музички догађаји из емигрантског живота били су такозвани „суботњаци“, концерти који су се, као што им и само име каже, одржавали суботом. Из кратког чланка поводом 19. „суботњика“ одржаног у ресторану „Рускаја семја“ сазнајемо да је у публици било много Срба и странаца. Том приликом наступао је оркестар балалајки под управом Георгија Диодоровича Чернојарова (Георгий Диодорович Чернојаров), а поред њих су романсе и оперске арије С. В. Рахмаинова (Сергей Василевич Рахманинов), П. И. Чајковског (Пётр Ильич Чайковский), Ж. Бизеа (Georges Bizet), М. И. Глинке (Михаил Иванович Глинка), Ћ. Вердија (Giuseppe Verdi), Н. А. Римског-Корсакова (Николай Андреевич Римский-Корсаков) изводили оперски певачи

³⁰ Ми, „Г-ца Стаматовић. Интерпретација Дворжака и Новака“, № 4965, *Полиција*, 18. фебруар 1922, 4.

³¹ Детаљнији библиографски подаци: <http://www.emigrantica.ru/item/staroe-vremia-bel-grad-1923-1924>

³² *Старое время*, № 1, 8 октобра (25 септембра) 1923, 1.

Георгиј Матвејевич Јурењев (Георгий Матвеевич Юренев) и Неонила Григорјевна Волевач (Неонила Григорјевна Волевач).³³ На „суботњикима“ су наступале и оперске певачице Ксенија Јевгенијевна Роговска (Ксения Евгеньевна Роговская), Јелизавета Лиза Ивановна Попова и Софија Рудолфовна Драусалъ (София Рудольфовна Драусалъ), виолончелиста Владимир Иљич Слатин (Владимир Иљич Слатин), а на клавиру их је често пратио Владимир Александрович Нелидов. На програму су поред споменутих композитора биле и арије А. П. Бородина (Александр Порфирјевич Бородин), А. Г. Рубинштајна (Антон Григорјевич Рубинштейн), Р. Леонкавала (Ruggero Leoncavallo) и Ђ. Пучинија (Giacomo Puccini), а новине су констатовале како је публика успела да оцени уметнички значај „суботњика“ који су од скромне ресторанске сале правили истинску оперску сцену.³⁴ Посебно је занимљиво да је крајем 1923. круна репертоара оркестра балалајки Г. Д. Чернојарова био фокстрот „Shake-hands“,³⁵ што скреће пажњу на упливе раног џеза и његову популарност на београдској концертној сцени почетком двадесетих година. О томе колика је била популарност оркестра балалајки у Југославији од самих почетака говори податак је да оркестар Г. Д. Чернојарова за свој други јубилеј у биографији имао преко 150 композиција на репертоару, 73 посећена града, наступа на Двору у Београду и гостовање у Шпанији, где су два концерта дали у присуству краља у његовој летњој резиденцији у Сан Себастијану.³⁶

У листу *Староје времја* оглашавао се нотни магацин Друштва „Руска штампа“ (О-во „Русская печать“) из Кршка у Словенији. Њихов каталог нота обухватао је „нове и омиљене“ романсе, валцере, плесове, арије, куплете, опере, оперете и каталог се могао бесплатно наручити.³⁷ Доступни подаци не указују на то да је споменути каталог сачуван, због чега немамо ни податак о томе ко су били издавачи споменутих нота, нити како су оне набављане.

Ове новине су као специфичност имале бесплатан прилог који су чиниле ноте руских народних и циганских песама, романси, оперских арија и хорова, као и војних маршева. Према фонду у Народној библиотеци Србије који смо имали прилике да прегледамо, објављено је укупно 67 композиција (погледати Прилог). Избор објављених композиција указује на то да је редакција тежила да доступним учини дела важна

³³ „В Русской семье“, *Старое время*, № 2, 15 (2) октябрия 1923, 3.

³⁴ „В Русской семье“, *Старое время*, № 3, 22 (9) октябрия 1923, 3; „В Русской семье“, *Старое время*, № 5, 5 ноября (23 октябрия) 1923, 3; „В Русской семье“, *Старое время*, № 7, 19 (6) ноября 1923, 3; „В Русской семье“, *Старое время*, № 8, 26 (13) ноября 1923, 3.

³⁵ „В Русской семье“, *Старое время*, № 7, 19 (6) ноября 1923, 3.

³⁶ „Хор Черноярова“, *Старое время*, № 12, 24 (11) декабря 1923, 3.

³⁷ *Старое время*, № 13, 31 (18) декабря 1923, 4.

за општу културу друштва, али је тиме и додатно омогућавала упознавање са руском музичком традицијом. Међу њима су биле објављене и ноте српских песама у преводу на руски *Где-то далеко (Тамо далеко)* и *Пусти меня (Пушчи ме)*. Уколико бисмо изоставили из разматрања специјализоване музичке часописе попут *Музичкој власника* (1922) и *Ревиије музике* (1940),³⁸ *Сѣпароје времја* биле су једине новине у међуратном Београду које су објављивале нотне прилоге.

Рускиј голос

Рускиј ѿолос су биле националне, јавне и војне недељне новине. Изашла су укупно 522 броја у периоду од 12. априла 1931. до 6. априла 1941, када је с почетком рата објављен последњи број.³⁹ Иако за музичку уметност нису исцрпан извор као што је то за претходну деценију било *Новоје времја*, *Рускиј ѿолос* је најважније руско периодично издање за тридесете године. Сходно томе, оно је и један од главних извора за проучавање Руског музичког друштва у Београду.⁴⁰ Као што је случај у новинама *Новоје времја* чија се рубрика за сценску уметност звала „Театр и музика“, *Рускиј ѿолос* је имао рубрику врло сличног назива – „Позориште и уметност“ (Театр и искуство). Критичари су писали под псеудонимима, а најчешће се срећу Н. З. Р.,⁴¹ А. Н[икольский]⁴² и Аmater.

У *Руском ѿолосу* најављивана су популарна предавања пропраћена музичким илустрацијама филозофа И. И. Лапшина (Иван Иванович Лапшин) о руским композиторима.⁴³ Та предавања била су одржана у организацији Руског музичког друштва приликом Лапшиновог боравка у Београду 1931. године. Његови текстови под насловом „Силуете руских композитора“, према којима су предавања највероватније била и конципирана, били су објављени у преводу на српски језик још раније у часопису *Руски архив* (Грулић 2012: 48–49). Било је то први пут у српској музичкој историографији да се појави корпус текстова о руским композиторима. Споменути часопис бавио се темама из политике,

³⁸ О споменутих музичким часописима вид.: Васић 2009; 2015.

³⁹ Детаљнији библиографски подаци: http://www.emigrantica.ru/item/russkii-golos-belgrad-1931-1941?category_id=78

⁴⁰ О делатности Руског музичког друштва у Београду вид.: Голубовић 2021б: 210–230.

⁴¹ Николај Захарјевич Рибински (Николай Захарјевич Рыбинский, 1887/1888–1955) био је писац и драматург са свршеним универзитетом Св. Владимира у Кијеву. У емиграцији је током међуратног периода живео у Београду и као новинар је сарађивао са београдским и париским емигрантским новинама. Више о Н. З. Рибинском у: Чуваков 2005: 333.

⁴² Вероватно Александар Александрович Никольски (Александр Александрович Никольский, 1868–1942) (Чуваков 2004: 129).

⁴³ „В Русском Музыкальном Обществе“, *Русский голос*, № 3, 26 апреля 1931, 6.

културе и привреде Русије и излазио је од 1928. до 1937. под уредништвом Павла Стефановића. Био је једини часопис са југословенских простора који је успео да стекне велики углед у земљи и међу руским емигрантима у свету (Лукшић 1989: 342–343).⁴⁴

Рускиј ѿгос је редовно извештавао о балетским школама Јелене Дмитријевне Пољакове (Елена Дмитриевна Полякова) и Вере Дмитријевне Чаљејеве Гортинске (Вера Дмитриевна Чалеева-Гортинская). Руско друштво је изузетно ценило њихове успехе који су били постигнути у тешким условима изгнанства, а београдска штампа им је редовно одавала признање зато што су одшколовале значајан кадар ансамбла Балета Народног позоришта.

Премда су исцрпнији текстови о музичкој уметности били умерено ретки, чланак о концерту хора Вознесењске цркве скреће пажњу својим програмом и коментарима критичара А. А. Николског. Тај концерт био се састојао из дела Павла Григорјевича Чеснокова (Павел Григорьевич Чесноков), чувеног руског композитора духовне музике епохе „сребрног века“. Хор је ноте добио захваљујући епископу бачком Иринеју који их је прибавио током боравка у Москви. Према речима критичара, концерт је имао великог успеха пошто је публика врло бурно аплаудирала што, иако није било типично за концерте духовне музике у руској средини, ипак јесте означило успех композитора и хора на челу са диригентом А. В. Гринковим (Алексей Васильевич Гринков). Том приликом универзитетски професор А. В. Соловјев (Александр Васильевич Соловьев) одржао је уводно предавање на српском језику, у којем је представио значај П. Г. Чеснокова у историји развоја руског црквеног појања.⁴⁵ Предавање на српском језику указује на то да је концерту присуствовало доста Срба. Међу њима се нашао композитор и критичар Петар Крстић на којег је садржај оставио довољно снажан утисак да је готово пола своје (дугачке) критике посветио управо препричавању тога предавања.⁴⁶ Обе критике спомињу да је том приликом протојереју Пери Милојевићу, старешини Вознесењске цркве, додељена спомен-захвалница за осмогодишње појање руског хора у том храму.

Концерти руске песме на београдској концертној сцени били су велики догађаји. Једном од њих је присуствовао и српски патријарх Варнава. Критичар А. А. Николски указује на занимљив податак, да је из разговора публике за време паузе и након концерта било приметно да је већину посетилаца више интересовао световни део програма

⁴⁴ Овом часопису посвећен је зборник радова: Матовић 2015.

⁴⁵ А. Николский, „Концерты Школы Станкович и Хора Вознесенской Церкви“, *Русский голос*, № 39, 3 января 1932, 3–4.

⁴⁶ П. Ј. Крстић, „Духовни концерт“, *Правда*, № 352, 19. децембар 1932, 3.

и да су били потпуно одушевљени извођењем украјинских народних песама које је хор изводио уз пратњу два стара инструмента – лире и кобзе.⁴⁷

Реконструкција музичких догађаја

Било да су домаћи критичари намерно изостављали, или нису успевали да постигну буран музички живот престонице тридесетих година, у летопису београдског међуратног живота постоје неке празнине и недоследности које је након ове временске дистанце врло незахвално попуњавати. Па опет, можда нам руска периодика делом даје одговор на нека питања и помаже у даљој реконструкцији.

Пример тога могу бити популарни камерни концерти у сезони 1931/1932. који су се по свему судећи одвијали под покровитељством Повлашћене југословенске концертно-позоришне агенције Удружења глумаца Краљевине Југославије, познатије под називом „Југоконцерт“.⁴⁸ Нумерација концерта се у то време обично користила у два случаја: ако се концерт дуплирао због великог интересовања (нпр. гостовања Квартета Кедров и реситал Клаудија Арауа (Claudio Arrau) почетком сезоне 1931/1932) или ако се радило о циклусима који су предвиђали одређен број концерата. Тако у летопису Турлакова проналазимо „Први концерт Н[ародног] К[онзерваторијума]“, „Други концерт НК“, „Први камерни концерт“, итд. У споменутој сезони 1931/1932. одржан је Први популарни камерни концерт „Југоконцерта“⁴⁹ на којем су учествовала браћа Слатин, као и Други концерт клавијесног трија Слатин где се „Југоконцерт“ не спомиње. Тек приказ концерта под називом „Други популарни концерт трија Слатин“ из *Рускојо ѿолоса* нам сугерише о наставку циклуса.⁵⁰ Разлог неспомињања „Југоконцерта“, посебно у српској критици, може бити фијаско у организацији првог концерта из циклуса, а можда и критика Милоја Милојевића који је руски трио оценио као „ансамбл недорастао за подијум“.⁵¹ У то време почиње и тихо прећуткивање руског фактора у музичком развоју међуратних година.

Новине *Рускиј ѿолос* почеле су средином тридесетих година да посвећују све више пажње оперети. Наиме, у то време је Јован Србуљ, и сам ожењен Русињом, покушавао да обнови Београдску оперету у

⁴⁷ А. Никольский, „Концерт русского хора под управлением Б. М. Добровольского“, № 46, 21 февраля 1932, 6. Кобза је жичани трзалачки инструмент са четири или више (парним бројем) жица, налик лаути.

⁴⁸ О настанку и деловању „Југоконцерта“: Голубовић 2021б.

⁴⁹ П. Ј. Крстић, „Први популарни камерни концерт“, *Правда*, № 306, 3. новембар 1931, 5.

⁵⁰ А. Никольский, „Второй популярный концерт трио Слатиных“, *Русский голос*, № 34, 29 ноября 1931, 5–6.

⁵¹ др. М. М., „Гђа Лиза Попова и ‘Трио Слатин‘“, *Полиџика*, № 8436, 3. новембар 1931, 9.

чијем је хору и балету такође било доста Руса. Домаћа критика је Србуљеве почетке дочекала без симпатија, делимично зато што се жанр оперете у Београду сматрао нижим видом уметности. Наиме, београдски професионалци и критичари негативно су се односили према оперети с почетка XX века, сматрајући је жанром без уметничке вредности (ПЕЛОВИЋ 1999: 80–87, 135–140, 179–185). Руси се са ставом београдских критичара нису слагали, сматрајући да уметничка оперета заслужује пажњу, јер поред музике мами осмех над оним што је комично.⁵² Србуљ је сарађивао са оркестром Краљеве гарде и, према руским новинама, много је Београђана присуствовало тим представама. Оперете су се одржавале у концертној дворани Руског дома, а поред *Грофице Марице*, давани су *Силва* и *Орлов*.⁵³ У фебруару 1937. оперета је своју делатност наставила у Палати Луксор, са 50 чланова трупе коју су чинили Руси и неколицина Срба.⁵⁴ Од тада *Рускиј њолос* помно прати активности оперете, премда су чланци по обичају били кратки и информативног карактера: која представа се изводила, ко су били солисти и каква је била атмосфера. Пажњу критичара привукла је оперета *Мала Флорами* која је постигла огроман успех. Била је то оперета Ива Тијардовића, чији су „далматински мотиви и арије пуне јужног мора и сунца“ остављали веома пријатан утисак.⁵⁵ У мају исте године је оперета могла да се похвали врло широким репертоаром – поред *Грофице Марице*, *Силве (Кнеђиња Чаргаша)*, *Орлова* и *Мале Флорами*, на репертоару су биле и *Весела удовица* Франца Лехара (Franz Lehár), *Бал у Савоји* Пала Абрахама (Pál Ábrahám) и *Терезина* Оскара Штрауса (Oscar Straus). Распоред је био густ, а било је дана када су се оперете давале и два пута дневно, што сведочи о њиховој популарности унаточ неповерењу критике.⁵⁶ Поред тога, Србуљева трупа поставила је на српском и цез-оперету Николаја Матвејевича Васиљева (Николай Матвеевич Васиљев) *Песма Таити* (*Песня Таити*) оригинално написану на руском језику, што указује на интересовање српске публике за овај популарни жанр. Руси су се веома радовали чињеници да је руски композитор и диригент у југословенској позоришној трупи могао да представи своје стваралаштво.⁵⁷ Своје летње сезоне је Оперета одржавала у башти „Клерица“.⁵⁸

⁵² Д. П., „Графиня Марица“, *Русский голос*, № 295, 29 ноября 1936, 2.

⁵³ Д. П., „Силва“, *Русский голос*, № 296, 6 декабря 1936, 6. Оперету *Орлов* (Der Orlow) компоновао је аустријски композитор Бруно Гранихштетен (Bruno Granichstaedten). Премијера је одржана 1925. године у Бечу.

⁵⁴ Д. П., „Оперетка“, *Русский голос*, № 308, 28 февраля 1937, 4.

⁵⁵ Д. П., „Оперетта“, *Русский голос*, № 315, 18 апреля 1937, 3.

⁵⁶ Д., „Оперетта“, *Русский голос*, № 317, 2 мая 1937, 5.

⁵⁷ Д., „Песня Таити“, *Русский голос*, № 320, 3 мая 1937, 4.

⁵⁸ Д. П., „Оперетта“, *Русский голос*, № 329, 25 июля 1937, 4.

Тридесете године биле су златно доба руских хорова у Краљевини Југославији, а посебно у Београду у којем је и била највећа концентрација емиграната. У *Руском ѿолосу* проналазимо концерте руске духовне и световне песме који се не спомињу у летопису Турлакова. Део тих концерата био је одржан у Руском дому, што показује да београдска штампа није доследно пратила догађаје у тој институцији. На њима су се издвојили хор „Славјански“ А. В. Гринкова, Хор при Храму Св. Александра Невског Б. М. Доброволског (Борис Михайлович Добровольский), Руски хор при Храму Успења Пресвете Богородице (Земун) и Руски хор при Дворској капели Св. Андреја Првозваног (Београд) којима су дириговали Ј. П. Маслов (Евгений Прохорович Маслов) и П. Г. Проскурников (Павел Григорьевич Проскурников).⁵⁹ Њихов значај огледа се, између осталог, у упознавању локалног становништва са руским духовним композицијама (АРСЕЊЕВ 2016: 131), што је укључивало и савремене руске композиторе чији се музички језик формирао у епохи „сребрног века“. Тако је своју прву премијеру ван Русије управо у Београду имало *Всеноћно бденије* М. М. Иполитова-Ивановича (Михаил Михайлович Иполитов-Иванович) и то свега неколико месеци након композиторове смрти.⁶⁰ Неки од њих попут С. В. Рахмањина, А. Т. Гречанинова (Александр Тихонович Гречанинов) и А. А. Архангелског (Александр Андреевич Архангельский) емигрирали су из Совјетске Русије, док су П. Г. Чесноков (Павел Григорьевич Чесноков) и М. О. Штајнберг (Максимилиан Осеевич (Осипович) Штейнберг) остали и стварали у домовини. Концерти руске духовне и световне песме су показали да су се емигранти и након готово две деценије егзила још увек емотивно сећали своје прошлости, а хор Ј. П. Маслова је „уносио топло осећање љубави према нашој прошлости и мирноћу ка садашњости“.

Пред почетак лета 1938. најављено је извођење једночине опере *Моцарти и Салијери* Н. А. Римског-Корсакова у Руском дому.⁶¹ Премијера опере одржала се на дан прославе славног песника Александра Сергејевича Пушкина (Александр Сергеевич Пушкин), према чијој поеми је и написан либрето. У извођењу су учествовали Борис Павлович Попов, члан Миланске скале и Опере Комик (Салијери), и Андреј Алексејевич Крат (Андрей Алексеевич Крат) (Моцарт), док је Симфонијским оркестром Краљеве гарде дириговао И. И. Слатин.⁶² То значи да

⁵⁹ О руским хоровима и хоровама погледати следеће текстове: АРСЕЊЕВ 2016; ТАРАСЈЕВ 2016.

⁶⁰ „Концерт Руског хора“, *Полиџика*, 7. април 1935, 24.

⁶¹ „В Русском доме имени Императора Николая II“, *Русский голос*, № 375, 12 июня 1938, 3.

⁶² „Премијера опере Моцарт и Салијери“, *Време*, 12. јун 1938, 6.

је Београд премијеру опере Н. А. Римског-Корсакова дочекао готово три деценије раније него што званични подаци тврде.⁶³ Уз премијере опера *Лејенда о невидљивом трагу Кијежу и деви Февронији* 1926. и *Мајска ноћ* 1933. које Београд до данас није поново чуо, *Моцарти* и *Салијери* је уједно и трећа опера Н. А. Римског-Корсакова коју је југословенска престоница први пут чула захваљујући руским емигрантима.

Многе концерте који су током тридесетих година одржани у Руском дому „Император Николај II“ београдска штампа не познаје. Били су то углавном наступи руских солиста и концерти камерног типа. Поред тога, емиграција је све до почетка Другог светског рата врло активно организовала балове и хуманитарне концерте, о којима такође ретко када постоје трагови у домаћим изворима. То указује на све већу музичку диференцијацију ова два друштва, како су тридесете године одмицале, којој су допринели развој југословенских музичких снага и концертне сцене, економска криза, али и отварање Руског дома који је постао средиште емигрантског културног живота.

Уместо закључка

Обиман материјал, посебно из новина *Новоје времја* и *Рускиј ѿлос* са деценијским „стажом“, принудио нас је на одабир текстова који су се чинили занимљивим. Због тога се можда и намеће питање: да ли је субјективност на неки начин утицала на садржај горе исписаних редова? Вероватно није, али је управо то био разлог из којег је овај текст понео у наслову реч „прилог“. Показало се и да су мање познате новине – *Рускаја газета*, *Возрожденије* и *Староје времја* – значајно сведочанство једног времена и друштва. Концентрација руских емиграната у Београду у односу на остатак државе (приближно $\frac{1}{4}$ почетком 1920-их и скоро $\frac{1}{2}$ у предвечерје рата од укупног броја), учинила је престоницу најзначајнијим културним жариштем и центром издаваштва у Краљевини СХС/Југославији. Стога је и фокус чланака из сфере музичке уметности нераскидиво повезан и усмерен првенствено на догађаје у југословенској престоници.

Новински текстови показују културне разлике и свесност Руса (а уколико посматрамо београдску периодику и обрнуто – Срба) да постоје „ми“ и „други“. Из њих се несумњиво види узајамна потреба за музичком симбиозом у првој послератној деценији, али и удаљавању у другој када се свако „осамосталио“. Иако то можда звучи као својеврсни

⁶³ Према дигиталној бази Музеја позоришне уметности Србије, опера *Моцарти* и *Салијери* Н. А. Римског-Корсакова први пут у Београду је изведена тек 1970. године (<https://teatroslov.mpus.org.rs/>).

парадокс када погледамо распон од преко две деценије суживота, таква ситуација је била исход неприхватања руских емиграната да се асимилирају и тежње домаћих снага да се ослободе страних фактора. На крају, руске новине у својству гласа „другог“ извор су који ће у будућности пружити још доста материјала националној музичкој историографији.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Возрождение (Београд, 1921–1922)

Време (Београд, 1921–1941)

Новое время (Београд, 1921–1930)

Политика (Београд, 1919–1941)

Правда (Београд, 1904–1941)

Русская газета (Београд, 1920)

Русский голос (Београд, 1931–1941)

Старое время (Београд, 1923–1924)

АРСЕНЬЕВ, Алексей. „Русская диаспора в Югославии.“ *Русская эмиграция в Югославии*.

Сост. А. Арсеньев, И. Кириллова, М. Сибинович. Москва: Индрик: 1996, 46–99.

АРСЕНЬЕВ, Алексей Борисович. „Белградские русские газеты 1920–1944 гг.“ *Русские в Сербии*. Ур. А. А. Максаков. Белград: Весна инфо: Координационный совет российских соотечественников в Сербии, 2009, 141–148.

АРСЕНЬЕВ, Алексеј. „Руска емиграција и црквено појање у Србији: 1920–1970. године.“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* 55 (2016): 129–174.

ВАСИЋ, Александар. „Музички џласник (1922): естетички и идеолошки аспекти.“ *Музиколоџија* 9 (2009): 97–111.

ВАСИЋ, Александар. „Ревииа музике, заборављени музички часопис међуратног Београда.“ *Музиколоџија* 19 (2015): 119–133.

ВАЦЕК, Ђирџи, Лукаш Бабка. *Голоса изгнанников: периодическая печать эмиграции из советской России (1918–1945)*. Прага: Национальная библиотека ЧР – Гражданское объединение „Русская традиция“, 2009.

ГОЛУБОВИЋ, Видоје. *Механе и кафане старој Београда*. Београд: Лагуна, 2019.

ГОЛУБОВИЋ, Марија. „Руске кафане и музичари међуратног Београда.“ *Годишњак за друшћивену историју* год. 28, св. 2 (2021а): 7–25.

ГОЛУБОВИЋ, Марија Ђ. *Улоја руске емиџрације у музичком живоју Београда (1918–1941)*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2021б.

ГРУЛИЋ, Драгана, Гордана Ђоковић. *Руски архив: библиоџрафија*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021.

ЈОВАНОВИЋ, Мирослав. *Досељавање руских избеџица у Краљевину СХС 1919–1924*. Београд: Стубови културе, 1996.

КАЧАКИ, Јован. *Руске избеџице у Краљевини СХС/Јуџославији: библиоџрафија радова 1920–1944: џокушјај реконструкције*. 2. допуњено и прерађено издање. Београд: Жаго – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2003.

КОРАБЕЛНИКОВА, Людмила Зиновьевна. „Слово о музице в русском зарубежье: аннотированный каталог статей русскоязычной газетной периодики рубежа и первой половины 1920–х годов.“ *ИМТИ* № 16 (2017). <http://imti.sias.ru/upload/iblock/db1/imti_2017_16_139_200_korabelnikova.pdf>

КОСИК, Виктор Иванович. *Что мне до Вас, мостовые Белграда? Очерки о русской эмиграции в Белграде, 1920–1950-е*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2007.

- КОСИК, Виктор Иванович. *Русские краски на балканской малитре. Художественное творчество русских на Балканах (конец XIX – начало XXI века)*. Москва: Институт Славяноведения Российской академия наук, 2010.
- ЛУКШИЋ, Ирена. „Руска емигрантска периодика у Југославији између два рата.“ *Зборник Мајице српске за књижевност и језик* књ. 37, св. 2 (1989): 331–345.
- МАТОВИЋ, Весна, Станислава Бараћ (ур.). *Часопис Руски архив (1928–1937) и култура руске емиграције у Краљевини СХС/Југославији*. Зборник радова. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Музичка кријка и есејистика у Београду (1919–1941)*. Београд: Факултет музичке уметности, 1999.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Концертни живои у Београду (1919–1941)*. Београд: Факултет музичке уметности, 2004.
- РАДОВАНОВИЋ, Милован В. „Демографски односи 1918–1941. године.“ *Историја Београда*. Књ. 3 (XX век). Прир. В. Чубриловић, Београд: САНУ–Просвета, 1974, 157–162.
- РУССКИЙ Дом имени Императора Николая II. Белград, 1933.
- ТАРАСЈЕВ, Андреј. „Руски црквени хорови и хоровање у Београду (1920–1970).“ *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* 55 (2016): 107–128.
- ТУРЛАКОВ, Слободан. *Лейопис музичкој живоји у Београду (1840–1941)*. Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1994.
- ЧУВАКОВ, Вадим Никитич. *Незабытые могилы: Российское зарубежье: некрологи 1917–1999 в шести томах*. Том 5 (Н–П). Москва: Пашков дом, 2004.
- ЧУВАКОВ, Вадим Никитич. *Незабытые могилы: Российское зарубежье: некрологи 1917–1999 в шести томах*. Том 6/1 (Пос–Скр). Москва: Пашков дом, 2005.
- FEDOROV, Nikolaj. *Ruska emigracija. Historija. – Suština. – Rad. – Značenje, 1919–1939*. Zagreb, 1939.
- MAYNARD SALMON, Lucy. *The Newspaper and the Historian*. New York: Oxford University Press, 1923.
- MAYNARD SALMON, Lucy. *The Newspapers and Authority*. New York: Oxford University Press, 1923.
- OTAŠEVIĆ, Olga. “Musical life in Belgrade in the Russian language periodicals published by the first wave of Russian emigration.” *Beyond the East-West divide: Balkan music and its poles of attraction*. Eds. Ivana Medić, Katarina Tomašević. Belgrade: Institute of Musicology, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2015, 118–134.
- VELLA, Stephen. “Newspapers.” *Reading Primary Sources. The interpretation of texts from 19th and 20th century history*. Eds. Miriam Dobson and Benjamin Ziemann. London – New York: Routledge, 2009, 192–208.
- VESIĆ, Ivana. “The role of Russian emigrants in the rise of popular music and culture in Belgrade between two world wars.” *Beyond East and West divide: Balkan music and its poles of attraction*. Eds. Ivana Medić and Katarina Tomašević. Belgrade: Institute of Musicology, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2015, 101–115.

ПРИЛОГ

Нотни прилози у новинама *Староје времена*
(*Старое время*, 1923–1924)⁶⁴

Приложение к газете

„Старое время“

Бесплатан прилог претплатницима руског листа „СТАРО ВРЕМЕ“
Belgrad, Kossovska 41.

№ 1, 8 октября (25 сентября) 1923 г.

№ 1 **Где-то далеко**, по сербской народной песне. Слова В. И. Пржевальского.

№ 2 **Спите, орлы боевые**

№ 2, 15 (2) октября 1923 г.

№ 3 **Коль Славен**, Д. Боршнянского.

№ 4 **Марш Преображенского полка**

№ 3, 22 (9) октября 1923 г.

№ 5 **Вдоль да по речке**. Русская народная песня.

№ 6 **Во поле береза стояла**. Русская народная песня.

№ 7 **Ах вы сени**. Русская народная песня.

№ 8 **Вниз по Волге реке**. Русская песня.

№ 4, 29 (16) октября 1923 г.

№ 9 **Я на горку шла**. Русская народная песня.

№ 10 **Последний нынешний денечек**. Русская народная песня.

№ 11 **Кудеяр. (Было двенадцать разбойников)**.

№ 5, 5 ноября (23 октября) 1923 г.

№ 12 **Жизнь за Царя. Ария Сусанина „Ты придешь моя заря“**.
Опера М. И. Глинки.

№ 6, 12 ноября (30 октября) 1923 г.

№ 13 **Ноченька**. Русская народная песня.

№ 14 **Я вновь пред тобою**. Цыганский романс.

№ 15 **Как у наших у ворот**. Русская народная песня.

№ 7, 19 (6) ноября 1923 г.

№ 16 **Близко города Славянска**. Из оперы „Аскольдова Могила“.
Музыка А. Верстовского.

№ 8, 26 (13) ноября 1923 г.

№ 17 **„Заходили чарочки“**. Из оперы „Аскольдова могила“. Музыка
А. Верстовского.

⁶⁴ Списак је направљен новом ортографијом. У споменутој монографији Јована Качакија (2003) такође постоји списак нотних прилога, али је непотпун, нису означени датуми и бројеви новина уз које су излазили прилози, и године од нотног примера № 30 нису тачне (треба да стоји 1924, а не 1923).

- № 18 **„Коробейники“**. Русская песня. Слова Н. Некрасова.
- № 9, 3 декабря (20 ноября) 1923 г.
- № 19 **„По камушкам“**. Из оперы „Русалка“. Музыка А. Даргомыжского.
- № 20 **Пушчи ме. Пусти меня**. Сербска народна песма. Сербская народная песня.
- № 10, 10 декабря (27 ноября) 1923 г.
- № 21 **„Запоем мы братцы песню“**. Солдатская.
- № 22 **„Взвейтесь, соколы, орлами“**. Солдатская песня.
- № 23 **Камаринская**. Русский народный танец. Арранж. С. М. Добровольский.
- № 24 **Гопак**. Малорусский народный танец. Арранж. С. М. Добровольский.
- № 11, 17 (4) декабря 1923 г.
- № 25 **Ария Лизы**. Из оперы „Пиковая дама“. Муз. П. И. Чайковского.
- № 26 **Хор поселян**. Из оперы „Князь Игорь“. Муз. Бородина.
- № 12, 24 (11) декабря 1923 г.
- № 27 **Матушка голубушка**. Русская песня. Музыка А. Гурилева.
- № 28 **Ах! Поведайте люди добрые**. Русская песня. Музыка Н. А. Титова.
- № 13, 31 (18) декабря 1923 г.
- № 29 **Ария Шакловитого**. Из оперы „Хованщина“. Муз. М. П. Мусоргского.
- № 14, 7 января (25 декабря) 1924 г.
- № 30 **„Помолись милый друг за меня“**. Романс. Музыка В. Махотина.
- № 15, 14 (1) января 1924 г.
- № 31 **Варяжская баллада**. Из оперы „Рогнеда“. Муз. А. Н. Серова.
- № 16, 21 (8) января 1924 г.
- № 32 **Ой, на гори та женьци жнуть**. Козацька пісня (з-під Полтави).
- № 33 **По дорозі жук жук, по дорозі чорний**. Шумка (з-під Білої церкви).
- № 34 **А у нашої вдовыци хата на помости**. Малоросійська пісня (з-під Вишнополя).
- № 35 **Ой за гаєм, гаєм зелененьким**. Малоросійська пісня (з-під Нового-Московска).
- № 17, 28 (15) января 1924 г.
- № 36 **Хор девушек**. Из оперы „Псковитянка“. Муз. Н. А. Римского-Корсакова.
- № 37 **„Подуй“**. Русская народная песня (Рязанская губерния).
- № 18, 4 февраля (22 января) 1924 г.
- № 38 **Как хороши те очи**. Романс. Слова Н. Дулькевича. Муз. Фальбинова.
- № 19, 11 февраля (29 января) 1924 г.
- № 39 **Ариозо Ленского**. Из оперы „Евгений Онегин“. Муз. П. И. Чайковского.

- № 20, 18 (5) февраля 1924 г.
- № 40 „Соловей“. Романс. Слова Дельвига. Муз. А. Алябьева.
- № 41 **Нигде милого не вижу**. Песня.
- № 21, 25 (12) февраля 1924 г.
- № 42 **Вниз по матушке по Волге**. Русская народная песня.
- № 43 **Катенька веселая**. Хороводная Симбирской губернии.
- № 44 **Как по морю**. Хороводная Нижегородской губернии.
- № 45 **Во саду ли в огороде**. Русская народная песня.
- № 22, 3 марта (19 февраля) 1924 г.
- № 46 **Утро туманное**. Цыганский романс. Муз. Абаза.
- № 47 **Пара гнедых**. Слова и музыка В. Б.
- № 23, 10 марта (26 февраля) 1924 г.
- № 48 **Не плачь дитя**. Из оперы „Демон“. Муз. А. Рубинштейна.
- № 24, 17 (4) марта 1924 г.
- № 49 **Когда печаль слезой невольной**. Романс. Муз. Кн. Е. Кочубей.
- № 50 **Я вас любил!** Романс. Муз. Б. Шереметева.
- № 25, 24 (11) марта 1924 г.
- № 51 **Трепак**. Русский народный танец. Арранж. Б. М. Добровольский.
- № 52 **Лезгинка**. Народный танец лезгин. Кавказ. Арранж. Б. М. Добровольский.
- № 26, 31 (18) марта 1924 г.
- № 53 **Я помню день**. Романс. Муз. Б. С. Борисова.
- № 54 **Время изменится**. Романс. Муз. Б. С. Борисова.
- № 28, 6 апреля (24 марта) 1924 г.
- № 55 **Как больно мне**. Из оперы „Снегурочка“. Муз. Н. А. Римского-Корсакова.
- № 56 **Ой, ты темная дубравушка**. Из оперы „Садко“. Муз. Н. А. Римского-Корсакова.
- № 32, 20 (7) апреля 1924 г.
- № 57 **Вечерний звон**. Музыка С. Монюшко.
- № 58 **Колокольчик**. Романс. Муз. А. Гурилева.
- № 36, 4 мая (21 апреля) 1924 г.
- № 59 **Все мы цыгане**. Песня подмосковских цыган.
- № 60 **Величание**. Песня московских цыган.
- № 61 **Величание**. Под эту песню цыгане подносят гостю чарку вина, которую гость должен выпить до дна.
- № 62 **Ах матушка**. Песня московских цыган.
- № 40, 18 (5) мая 1924 г.
- № 63 **Ямщик не гони лошадей**. Романс. Муз. Я. Фельдмана.
- № 64 **Выхожу один я на дорогу**. Романс. Муз. Е. Шашиной.
- № 46, 8 июня (26 мая) 1924 г.
- № 65 **Кошмары**. Романс. Муз. Гартунга.

№ 66 **Старинный вальс**. Романс. По напеву С. Макарова.

№ 52, 29 (16) июня 1924 г.

№ 67 „**Жизнь за победу**“. Памяти Павших Героев. Марш.

Marija Đ. Golubović

**A Contribution to the Study of Music in Interwar Yugoslavia:
Russian Emigrant Periodicals**

Summary

In the period between the two world wars, a large number of emigrant periodicals were published in the Kingdom of SCS/Yugoslavia. Emigrant periodicals expressed ideological and political attitudes and reflected the state of emigration and the internal affairs of the society. Some newspapers contained columns related to theater and music, mainly announcements of the future and reviews of already held cultural events. These articles are important for the study of music in interwar Yugoslavia, especially because they provide an image of the “other” and add to the knowledge about the musical events of that time. They contain the points of view, cultural patterns, interpretations, and ideas that clearly distinguish between *us* and *them*. Therefore, the paper analyzes selected emigrant press as a comprehensive source for the study of Yugoslav interwar music from the perspective of members of another culture.

Keywords: Russian emigrant periodicals, Kingdom of SCS/Yugoslavia, interwar music, Belgrade, *Рускаја газета* (1920), *Возрожденије* (1921–1922), *Новое время* (1921–1930), *Старое время* (1923–1924), *Рускиј глас* (1931–1941).

Рецензенти *Зборника Маџице српске за сценске уметности и музику* 67/2022

Александар Васић
Ранка Гашић
Марија Голубовић
Маријана Кокановић Марковић
Милена Лесковац
Зоран Максимовић
Мелита Милин
Милан Милојковић
Живко Поповић
Ира Проданов Крајишник
Селена Ракочевић
Здравко Ранисављевић
Немања Совтић
Вања Спасић
Милица Стојадиновић
Алексеј Тимофејев
Катарина Томашевић

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику
Излази двапут годишње
Издавач Матица српска
Уредништво и администрација: Нови Сад, Улица Матице српске 1
Телефон: 021/420-199, 6615-038
e-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs
www.maticasrpska.org.rs

Matica srpska Journal of Stage Arts and Music
Published semi-annually by Matica Srpska
Editorial and publishing office: Novi Sad, ul. Matice Srpske 1
Phone: 381 21 420-199, 6615-038
e-mail: mtismal@maticasrpska.org.rs
www.maticasrpska.org.rs

Уредништво је *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*
бр. 67/2022 закључило 12. јула 2022. године
За издавача: проф. др Драган Станић, председник Матице српске
Стручни сарадник Одељења: Марта Тишма
Преводилац за енглески језик: Оливера Кривошић
Лектор и коректор: Татјана Пивнички Дринић
Технички уредник: Вукица Туцаков
Компјутерски слог: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин
Штампа: САЈНОС, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
78+792(082)

Зборник Матице српске за сценске уметности и музику / главни и одговорни уредник Катарина Томашевић. – 1987, 1–. – Нови Сад : Матица српска, Одељење за сценске уметности и музику, 1987–. – 24 cm

Годишње два броја.

ISSN 0352-9738

COBISS.SR-ID 16339202

Штампање овог Зборника омогућили су
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
и Министарство културе и информисања Републике Србије